

LIETANIE

Sprievodná expozícia k výstave:
Antoine de Saint-Exupéry
Malý princ

Malá galéria

scenár výstavy

Ondrej Slivka

Cieľom expozície je priblížiť deťom históriu dobývania vzdušného oceánu človekom. Výstava rozpráva o prvých vzduchoplavcoch, ktorí sa odlepili na pár chvíľ od jeho dna a sprevádza nás až po súčasnosť, keď kozmonauti zanechávajú atmosféru hlboko pod sebou. Zároveň chceme deti zoznámiť s osobnosťou pilota, spisovateľa, maliara Antoina de Saint-Exupéryho. Návštevníci budú môcť obdivovať svet z vtáčej perspektívy a pomocou pilotného trénera vyskúšať si riadiť lietadlo.

Expozícia je zložená zo štyroch častí:

1. Dejiny letectva
2. Pilotný tréner
3. Život a tvorba Antoina de Saint-Exupéryho
4. Tvorba detí /skladanie papierových lietadielok, kreslenie/

Dejiny letectva

Nad vstupom do expozície sa vznáša obrovská vážka *Meganeura* /rozpätie krídiel 70 cm/.

text: *Pred 360 miliónmi rokov, v období, ktoré nazývame karbón, odlepil sa od zeme prvý krídlatý hmyz. **Meganeura** bola vážka s rozpätím krídiel 70 centimetrov.*

Keď prechádzame pod vážkou, tá môže zabzučať a zatrepotať krídlami. Vstupujeme do prvej sály. Nad nami plachtí vtákojašter *Rhamphorhynchus* v životnej veľkosti /rozpätie 1,8 metra/. Telo a krídla sú vyrezané z preglejky a pomalované. Pri potiahnutí za šnúрку sa pomaly pohupuje vo vzduchu.

text: *Prvé obratlovce, ktoré ovládli vzduch, boli vtákojaštéry. Vyvinuli sa koncom triasu /pred 230 miliónmi rokov/ a ich rozvoj vyvrcholil v jure /pred 210 - 160 miliónmi rokov/. **Rhamphorhynchus** mal rozpätie 180 centimetrov. Živil sa pravdepodobne rybami. Najväčší lietajúci tvor všetkých dôb **Pteranodon** dosahoval rozpätie krídiel až 16 metrov.*

Oproti vstupu, uprostred miestnosti je pracovný stôl pre deti. Jeho obrysy sú rezané v tvare oblakov. Na čele obrátenom k vchodu je namontovaný vertikálny stroboskop. Štrbinami môžeme sledovať let vtáka. Text sa špirálovo navíja smerom k jeho hriadeľu.

text: *Prví pravtáci rodu **Archaeopterix** sa objavili v jure /pred 160 miliónmi rokov/. Dlho ostali jedinými pánmi oblohy.*

Expozícia pokračuje vpravo.

text: *Milióny rokov patril vzdušný oceán iba zvieratám. Človek sa na ne len závistlivo díval a sníval.*

*Najznámejšou bájou je grécky príbeh o **Daidalovi a Ikarovi**. Daidalos zhotovil krídla z vtáčích pier. Zlepil ich voskom. Pomocou nich chcel so synom Ikarom uletieť z ostrova Kréta, kde ich väznil kráľ Minos. Pred letom Daidalos upozorňoval Ikara, aby sa veľmi nepribližoval k Slnku, lebo jeho lúče by roztopili vosk a krídla by sa rozpadli. Nádherný let však Ikara tak očaril, že zabudol na otcovo varovanie. Vzniesol sa privysoko, vosk sa roztopil a nešťastný Ikaros sa zrútil do mora.*

Na stene visí reprodukcia obrazu Pietra Bruegela staršieho - Ikarov pád /Musée des Royaux Beaux - Arts, Brusel/

text: *Obraz **Ikarov pád** namaloval nizozemský maliar **Pieter Bruegel**. Zaujímala ho práca sedliakov, ich vzťah k rodnej zemi. Odmietal nerozvážnych dobrodruhov snažiacich sa odlepiť od zeme. Preto aj na jeho obraze z nerozvážneho Ikara vidíme iba nohy navždy miznúce vo vlnách.*

Nad obrazom visí postavička staršieho bradatého muža s mechanickými krídlami. /podvedome sa môže spájať s Daidalom a zastupovať ho v obraze Bruegela.

text: *Renesančný umelec **Leonardo da Vinci** skúšal zostrojiť mechanické krídla.*

Pred ním letí Barón Prášil na delovej guli

text: *Rozprávkový hrdina **Barón Prášil** "lietal" na delovej guli.*

V priestore okna je zavesený balón bratov Montgolfierovcov. Je zavesený na silone a ramene vahadla /ktoré vyvažuje jeho hmotnosť/ nad "ohniskom". Po stisnutí spínača začne skrytý sušič na vlasy fúkať do balóna teplý vzduch. Nastrihané pásiky červeného celofánu a žiarovka vytvárajú dojem plápolajúceho ohňa. Vzduch v balóne sa ohreje a balón po silonom vedení stúpa hore. Po ochladnutí opäť klesne nad ohnisko. V koši balóna je kačica, kohút a ovca.

text: *V auguste 1783 z nádvorja francúzskeho zámku vo Versailles vzlietol balón **bratov Montgolfierovcov**. Medzi divákmi bol aj sám kráľ Ľudovít XVI. a jeho manželka Mária Antoinetta. V koši balóna neboli ľudia, ale kačica, kohút a ovca. Preleteli asi dva kilometre a vo vzduchu zotrvali asi osem minút, potom ochladnutím vzduchu balón mätko pristál. Keď k nemu pribehli ľudia, zvieratá sa pokojne pásli.*

Priestor medzi oknami vyplňa kolorovaná rytina balóna Pilatre de Roziera a jeho portrét.

text: ***Jean Francois Pilâtre de Rozier** bol fyzik, chemik, lekár a správca kráľovských prírodopisných zbierok Ľudovíta XVI. Rozier chcel byť prvým človekom leťiacim na balóne. Kráľ sa bál o jeho život, preto rozhodol, že prvým letcom bude na smrť odsúdený zločinec. Až na Rozierovo naliehanie zmenil svoje rozhodnutie a povolil mu letieť. **21. novembra 1783** neďaleko Paríža vzlietli prví ľudia do vzduchu. Boli to **Pilâtre de Rozier a markíz de Arlandes**.*

15. júna chcel Rozier prekonať Blanchardov rekord a preletieť La Manche opačným smerom /z Calais do Doveru/. Po štarte, asi v štyristometrovej výške sa balón zapálil. Jeho piloti Pilâtre de Rozier a jeho priateľ Romain sa stali prvými obeťami leteckého nešťastia.

V priestore druhého okna je zavesený zvláštny balón Jeana Pierra Blancharda, vystrojený parasolovým padákom a vzdušnými veslami. Na parapete okna sú namontované sklenené trubice obalené celofánom. Ich otáčaním vzniká dojem rozbúreného mora.

text: *7. januára 1785 sa nad rozbúrenými vlnami kanálu La Manche odohrávala dráma. Odvážni vzduchoplavci **Jean Pierre Blanchard a dr. Jeffries**, využívajúc silný vietor, pokúsili sa prvý raz v dejinách letectva prekonať kanál medzi Anglickom a Franciou. Ich balón mal veslá a kormidlo. Po štarte z Doveru čoskoro zistili, že vo vzduchu sa nedajú použiť. Navyše balón začal klesať. Museli všetko odhodiť do vln. Aby si zachránili život, vyšplhali sa po lanách k balónu a*

sekerou preťali povrazy, čo niesli gondolu. Vysilení šťastne pristáli neďaleko francúzskeho Calais. Ich hrdinský čin tu dodnes pripomína na vrchu Guisnes pomník.

V rohu za oknami nám nad hlavami krúži vzducholod' Julesa Henryho Giffarda, poháňaná parným strojom. Model je poháňaný 12 voltovým elektrickým motorčekom. Na stene je fotografia tragického pristátia vzducholode Hindenburg v Lakehurst.

text: *Balóny sa dali riadiť len vertikálnym vyhľadávaním vzdušných prúdov. Boli hračkami vetra. Až vzducholode, vybavené motormi a vrtuľami, dokázali letieť proti vetru. Plnili sa vodíkom, ktorý bol síce lacný, ale veľmi horľavý. Ich havárie končili výbuchom. Najväčšia tragédia sa stala 6. mája 1937 v americkom Lakehurst, keď pristávajúca nemecká vzducholod' **Hindenburg** z neznámych príčin odrazu vzbĺkla.*

Ľudia nadjho zanevreli na balóny a vzducholode.

Smer výstavy nás privádza do druhej miestnosti, kde vývoj pokračuje strojmi ťažšími ako vzduch.

Za dverami /priechodom/ sa nachádza model klzáku Jeana Mariu Le Brisa, ktorý mali roztáhovať kone. Krútením kľuky na podstavci hýbu nohami a klzák pomaly stúpa z vozíka.

text: **Klzák Jeana Maria Le Brisa**

Le Bris bol námorníkom a kľzavý let albatrosa ho priviedol k myšlienke, zostrojiť vetroň roztáhovaný koňmi. Pri pokusoch s ním roku 1867 havaroval a zlomil si nohu.

Pred Le Brisovým vetroňom sa vysoko vznáša Otto Lilienthal na svojom klzáku.

text: **Otto Lilienthal** neveril, že by sa dali zhotoviť motorové lietadlá. Dôveroval iba klzákom, lietal na nich, zakladal plachtárske kluby a pre klzáky vybudoval umelý kopec. 9. augusta 1896 z neho vyštartoval. Zrazu sa mu krídla

prudko naklonili a on sa z výšky pätnástich metrov zrútil na zem. Jeho posledné slová boli: "Obete sú nevyhnutné..."

Z koľajového katapultu štartuje lietadlo bratov Wrightovcov.

text: *Wilbur a Orville Wrightovci, americkí vynálezci 17.decembra 1903 ako prví vzlietli a bezpečne pristáli na motorovom lietadle.*

V priestore medzi oknami sú plastické modely lietadiel z obdobia I. svetovej vojny.

text: *Keď roku 1914 vypukla prvá svetová vojna, hlavnou úlohou lietadiel bol prieskum. Piloti po sebe strieľali pištoľami a ručne vyhadzovali zväzky granátov. Roku 1915 vyriešil Holanďan **Anthony Fokker** problém, ako strieľať guľometom cez točiacu sa vrtuľu. Vymyslel synchronizačné zariadenie, ktoré vždy pozastavilo streľbu, keď vrtuľový list bol pred ústím hlavne. Lietadlá sa potom čoskoro stali obávanou zbraňou.*

Parapet okna je prekrytý plexisklom položenom na modrom podklade. Pôsobí ako voda. Sú na ňom nainštalované hydroplány.

text: *28. marca 1910 vyštartoval prvý hydroplán. Pilotoval ho Henry Fabre. Hydroplány štartujú a pristávajú na vode. Používajú sa pri hliadkových letoch, záchranných prácach, hasení lesných požiarov a všade tam, kde nie sú vybudované letiská, ale sú tam veľké vodné plochy.*

Expozícia pokračuje prezentáciou lietadiel z obdobia II. svetovej vojny.

text: *II. svetová vojna urýchlila ďalší vývoj vrtuľových lietadiel. Dvojplášňiky museli ustúpiť rýchlejšiemu jednoplošníkom, podvozok sa začal zaťahovať do trupu a krídiel, pretlakové kabíny umožňovali vyšší dostup. Výkon piestových motorov dosiahol ich konečnú hranicu. Ďalšie zvyšovanie výkonov lietadiel bolo možné už iba zavedením prúdových motorov.*

Projekčné video - let dvojplášnikom

Zadná časť veľkej miestnosti je pritemnená panelmi v tvare obláčikov. Vpredu je vytvorená zošíkmená projekčná plocha. Pred ňou stojí žltý dvojplášnik. Zhora sa na plochu premieta video natočené z letiaceho lietadla. Deti tu môžu obdivovať krásu krajiny z vtácej perspektívy a vžiť sa do pocitov ozajstných pilotov. Kabína lietadla je trojmiestna. Pomocou kľuky sa dá otáčať vrtuľou. Tá je zhotovená z textilu vypchatého molitanom, aby pri náhodnom dotyku nikoho neporanila.

Kút oproti oknám je vyhradený spomienke na letca, spisovateľa a maliara Antoina de Saint-Exupéryho. Inštalácia vytvára dojem provizórnej pracovne v kúte hangára. Sú tu vrtule a rôzne časti lietadiel. Je tu malý písací stôl, na ňom starý písací stroj, farbičky, fotografie jeho blízkych. Staré rádio vytvára dobovú hudobnú kulisu. Na stole leží rozmaľovaná postavička Malého princa. Vo vitríne vidíme knižky, ktoré napísal, fotografie, alebo modely niektorých lietadiel, na ktorých lietal / boli to: Berthaud-Wroblewski, Farman F 40, Dorant AR 1, Sopwith Strutter, Salmson 2 A2, Breguet XIV, Spad Herbemont XX C2, Hanriot HD14, Caudron C 59, Latécoere 25 - `26 - `28, Potez 29, Latécoere 293, Cams 53-56, Caudron 630 Simoun, Bloch 174, Lockheed P 38 Lightning F4-F5/. V rámoch visia fotografie z jeho života /portrét jeho matky Marie, Antoine s manželkou Consuelou, spoločná fotografia s priateľom Henrim Guillaumetom/.

text: **Antoine de Saint-Exupéry**
letec, spisovateľ a maliar

Narodil sa 29. júna 1900 v Lyone v šľachtickej rodine. Otec mu zomrel, vychovávala ho mama. Po skončení strednej školy sa chcel stať námorníkom, ale nakoniec roku 1921 nastúpil k vojenskému letectvu. Od roku 1926 sa stal civilným pilotom. Lietal s poštou v Maroku a Argentíne. Roku 1935 sa pokúsil prekonať rekord v diaľkovom lete na trati Paríž-Saigon. Havaroval však v Líbyjskej púšti. O tri roky chcel preletieť z New Yorku až k Ohňovej zemi, no opäť havaroval. V II. svetovej vojne lietal ako prieskumník.

31. júla 1944 o pol deviatej vyštartoval z Korziky na hliadkový let nad morom. Späť sa už nikdy nevrátil. Až v súčasnosti našli potápači trosky jeho lietadla.

K jeho najznámejším dielam patria: Južná pošta, Nočný let, Zem lidí a najmä útlá knižka pre deti Malý princ, do ktorej si aj sám namaloval obrázky.

Texty k ostatným fotografiám a modelom budú vytvorené podľa aktuálneho stavu exponátov.

— * —

Vraciame sa do prvej miestnosti. Expozícia sleduje ďalší vývoj letectva - éru prúdových lietadiel. Roh miestnosti je presklený. Za sklom sa nachádza figurína oblečená vo výškovom pilotnom Anti-G obleku. Okolo figuríny na silonoch visia modely prúdových lietadiel.

text: *Koncom II. svetovej vojny, roku 1944 sa objavili prvé prúdové lietadlá nemecký Messerschmitt Me 262 Schwalbe /lastovička/, raketový Me 163 Komet i anglický Gloster Meteor. V októbri 1947 pilot Ch. E. Yeager na stroji Bell X-1 ako prvý prekonal rýchlosť zvuku. Odvtedy lietadlá lietajú ešte rýchlejšie a vyššie.*

Moderné pilotné kombinézy sú navrhnuté tak, aby chránili osádky v týchto extrémnych podmienkach pred nedostatkom kyslíka, chladom a preťažením, ale i na prežitie po núdzovom pristátí v najnehostinnejších podmienkach na svete.

Záchranné prostriedky tu zastupuje pilotné katapultovacie kreslo. Môže sa tu nachádzať rozkreslený postup katapultáže a fotografia katapultáže preskleným krytom kabíny.

text: *Vystreľovacie sedadlo bojového lietadla umožňuje pilotovi opustiť poškodený stroj pri akejkoľvek výške a rýchlosti /i nadzvukovej/ a v krajnom prípade i cez presklený kryt kabíny. Po katapultáži sa automaticky otvára padák, pomocou ktorého pilot bezpečne pristane na zemi.*

Zo stropu nad sedadlom trčia nohy "katapultovaného pilota". Od neho vychádza záchranný padák až do vedľajšej miestnosti. Pilotné sedadlo je zároveň súčasťou letového trenažéra. Počítač umožňuje simulovať let nad virtuálnou krajinou, trénovať štart a pristátie na letisku.

Súčasťou expozície môže byť aj video-program z histórie letectva alebo propagačná kazeta o letectve Armády Slovenskej republiky.

Túto časť expozície môžeme ukončiť modelmi pilotných modulov rakiet Vostok, Apollo a raketoplánu. Na podlahe v "mesačnom prachu" sa nachádza odtlačok nohy kozmonauta.

Text: *12. apríla 1961 po prvýkrát človek vstúpil do vesmíru. Prvým kozmonautom na obežnej dráhe Zeme bol Jurij Gagarin.*
20. júla 1969 prišla z Mesiaca dlho očakávaná správa: "Orol zosadol". Astronauti Neil Armstrong a Edwin Aldrin vystúpili z pristávacieho modulu "Orol" Apolla 11 na mesačný povrch a zanechali tam toto posolstvo: "Tu ľudia z planéty Zem po prvýkrát nohami zostúpili na Mesiace. Prišli sme v mieri, v mene celého ľudstva."

V čase pred otvorením výstavy vyvrcholí súťaž detských výtvarných prác na tému tvorby Antoina de Saint-Exupéryho a letectva. Navrhujem nainštalovať úspešné práce do priestorov klenieb. Zároveň tu umiestnime pracovný stôl, kde si deti budú môcť kresliť alebo sa učiť skladať rôzne typy papierových lietadielok, vymýšľať netradičné lietajúce stroje.

Ondrej Slivka

Čierny chodník 24 831 07 Bratislava - Vajnory

tel: 437 11 667